

nya sammanhang som kan ge den forskningsanvändning Ternhag efterlyser. Här upptäcker jag dokumentationer av fäbodliv – vad kan dessa inspelningar ge i relation till bland annat framställningar av Anders Nyman med flera? Hur kan inspelningarna från Tornedalen bidra till meänkieli-gemenskap idag? Hur har uppmärksamheten på 70-talet satt spår i de miljöer som besöktes? Det är på många sätt en inspirerande läsning, inte minst partierna med reflektioner över möten med människor inom en dubbel ram av vardaglighet och myndighetsuppdrag. Kan vi hoppas på flera liknande skrifter av etnologer?

Alf Arvidsson, Umeå

Mats Hellspång: *Sågsandsborna*.
Sköna Konster förlag, u.o. 2023,
120 s., ill. ISBN 978-91-981939-9-2.

Boken inleds med en lägesbeskrivning. ”Den här lilla skriften handlar om livet på Sågsand ett sommarstugeområde på sydostsidan av ön Hemsö i Ångermanland. Hemsö ligger i Bottenhavet strax utanför Härnösand och Ångermanälvens mynning.” Idén att dokumentera minnen från platsen omsattes i handling med en intervjuomgång 1990. Mats Hellspång, hans moster Dagmar Rindegren och Per Svanberg talade med personer om tiden när de första sommarstugorna uppfördes under 1930-talet. Svanberg skrev även en uppsats om platsens historia med fiskeplatser, torp och en vattendriven såg. Men det är först år 2020 som Hellspång återupptar dokumentationen med avsikt att färdigställa en bok. Han gör då ytterligare intervjuer med personer i olika åldrar.

Att Hellspång har mycket god lokalkännedom råder det ingen tvekan om. Han vill också ge läsaren en heltäckande beskrivning av sommarstugemiljön. Avgränsningar blir dock nödvändiga och förändringar som gjorts efter förra seklets slut, i form av till- och ombyggnader,

beaktas inte. Från början var det tänkt att en karta över stugområdet skulle publiceras, men den valdes bort under arbetsprocessen. För en läsare som inte känner till platsen, som jag, må det vara försumbart. Men det långa kapitlet: *Stugorna* är svårtillgängligt trots många detaljerade mikrobefskrivelser och uppräknings av personnamn, släkt- och vänskapsrelationer. Min läsning hade sannolikt underlättats om det funnits ett appendix med listning av stugägares namn. Många hus har gått i arv, medan andra köpts av ättlingar till olika släkter av sommargäster under årens lopp. Efter att ha läst detta kapitel blir jag varse, att jag inte tillhör den tilltänkta målgruppen för denna bok. Den är skriven av en insider som vill överlämna en skrift till dagens och morgondagens generationer av Sågsandsbor, det vill säga sommarboende på Hemsö.

Nästkommende kapitel, *Livet på Sågsand*, är mer lättillgängligt och intresseväckande läsning för mig som aldrig varit på platsen. Texten utgår i mångt och mycket från Hellspågs egna sommarminnen, när han var barn och tonåring. Skildringarna om hur hans idrottsintresse formas på denna plats, med tävlingar som jämnåriga kamrater arrangerar, ger en bakgrundsförståelse till varför han senare i sin profession som etnolog ägnat sig åt idrottsforskning. Mats skrev tidigt texter om idrott och andra händelser i närmiljön, medan hans kusin Nicke ritade illustrationer till deras tidning som hette Hemsö-Posten. Det är en engagerad skribent som inte bara återger idrottsminnen i denna bok utan även hågkomster från dansbanor och fester i föräldrafria sommarstugor. Närmre än så kommer inte läsaren privatpersonen Mats Hellspång. Det finns varken ett reflexivt avsnitt eller återgivna minnen utifrån hans personliga vuxenperspektiv. Bara ett kort konstaterande att han så gott som varje sommar återvänt till Sågsand. I beskrivningar av platsen under senare decennier är det andra människor som står i förgrunden.

Boken är rikt illustrerad med 54 fotosidor som utgör en historisk exposé från 1935 till 2020. Den första svart-vita bilden visar när Hellspongs morfar står på verandan till den då nybyggda stugan. På sista bilden i färg framträder en grupp med barn och yngre vuxna tillhörande släkten Hellspong. Däremellan finns även bilder på personer som saknar släktskapsband med Hellspongs, men som i likhet med dem danat sommarlivet i Sågsand på olika sätt och vis. Det rika bildmaterialet borde dock ha integrerats i den korta löpande texten, då text och fotografier företrädesvis är innehållsligt länkade till varandra.

Självfallet är Hellspong medveten om att många av de sommarboende som han kallar Sågsandsbor är djupt fästade vid denna miljö vid Bottenhavets kust, men han ger ingen explicit förklaring. Istället citerar han en journalists värdeladdade beskrivning i *Väster-norrlands Allehanda* 1955-08-04. "... Till den rofyllda dalsänkan, över vars stigar orädda ekorrar skuttar, tränger inga störande vindar. Den balsamiska luften nästan berusar. Det är stilla och andaktsfullt som i en tempelsal. Och strax nedanför utbreder sig sandstranden, varm och solmättad, och där utanför – havet, som lättjefullt sträcker ut i den varma förmiddagen."

Sågsandsborna må uppfatta sin plats som unik för att den är deras sommareldorado. Om Hellspong också hänvisat till den etnologiska forskning som rör sommarlivet alltsedan 1800-talets slut fram till 2020-talet hade Sågsandsbornas berättelser inkluderats i en nordisk kontext med belysning av generationsspecifika sommarhusdrömmar och tidstypiska levnadsvillkor. Tyvärr saknar boken om Sågsandsborna helt referenser till forskningsfältet. Jag vill därmed hävda att denna skrift tillhör hembygdsboksgenren, om än rikad till platsens sommarboende. En form av dokumentation och minnesskildring om vad som varit, med målsättning att sprida kännedom om platsens lokalhistoria till yngre generationer av Sågsandsbor.

Kerstin Gunnemark, Göteborg

Martin Åberg: *Sextio herrnhutiska liv. Självbiografiskt skrivande och individualisering i Sverige 1770–1840*. Nordic Academic Press, Lund 2023. 173 s., ill. ISBN 978-91-89361-70-6.

Historikern Martin Åberg har studerat sextio levnadsberättelser som skrivits eller dikterats av medlemmar inom den herrnhutiska religiösa väckelserörelsen. Den var verksam i Sverige sedan 1730-talet och en bit in på 1800-talet. De utvalda svenska levnadsbeskrivningarna, som numera finns tillgängliga digitalt, avser tiden 1770–1840. Herrnhutismen är känd för att känslorna spelar stor roll i de troendes beskrivningar av sin relation till Kristus och hans lidande och sår. Förekomsten av en så kallad blodsmystik är känd. Detsamma gäller bilden av Kristus som en himmelsk brudgum. Betydelsen av personlig omvändelse är framträdande i levnadsberättelserna. Dessa tar upp både ljusa och mörka sidor under livets gång. Stort utrymme ägnas åt barndom och uppväxt men även åt livets slutfas. Livskriser föregick ofta omvändelsen. För kvinnor kan negativa upplevelser vara knutna till att de måst ingå ett påtvingat äktenskap.

Medlemmarna var ålagda att skriva ned eller diktera sina levnadslopp om vägen till frälsningen. Av de sextio levnadsberättelserna har 33 skrivits av kvinnor och 14 av män från olika sociala skikt. Åtta barn ingår bland författarna. I fyra fall kan civilstånd inte avgöras eftersom texterna inte är fullständiga. Bland männen var handelsmän och småfolk ur hantverkargrupper och manufaktur-näringsar väl representerade. Bland kvinnorna var flera döttrar eller hustrur till handelsmän och hantverkare eller änkor efter dessa.

I Sverige hade herrnhutarna brödräfsamlingar i Stockholm och Göteborg men även i Uddevalla och Karlskrona. På landsbygden fanns mindre herrnhutiska församlingar på vissa platser i södra och västra Sverige. De troende uppfattades som individer som hade sina egna frälsningsupplevelser. Samtidigt